

Megadja Gábor

SZABADSÁG VAGY DEMOKRÁCIA?

*A modern demokratizmus és a totalitarizmus problémája
Kühnelt-Leddihn politikai filozófiájában*

Erik von Kühnelt-Leddihn (1909–1999) osztrák katolikus arisztokrata politikai gondolkodó (és világotató), akinek neve viszonylag ismeretlen a kortárs politikai gondolkodásban. A Bécsi Egyetemen tanult civil- és kánonjogot, majd 1929-től Budapesten folytatta tanulmányait, ahol közgazdaságtant tanult, politikatudományból doktorált, 1935-től pedig – visszatérve Bécsbe – teológiai kurzusokat hallgatott. Nyolc nyelven beszélt (köztük magyarul¹ és japánul), és további tizenegy nyelven olvasott. 1937-től egy évig a Georgetowni Egyetemen tanított, majd egy spanyolországi kitérő után visszatért Amerikába, ahol hamarosan a St. Peter's College Történelem és Szociológia Tanszékének vezetőjévé nevezték ki. 1943 végétől a philadelphiai Chestnut College tanára, ahol helyét Ausztriába való hazatérése után John Lukacsnak adta át.

Kühnelt-Leddihn nagy hatást gyakorolt az amerikai konzervatívokra (többek között a National Review-ban is publikált), különösen a nemrég elhunyt William Buckleyra, aki először írt Kühnelt-Leddihn provokatív és „forradalmi” *Leftism Revisited* című könyvéhez. John Lukacs így ír Kühnelt-Leddihnről szóló visszaemlékezésében: „meggyőződése katolikus volt; politikai filozófiája konzervatív. Élete korai szakaszában bizonyos akkori osztrák és német katolikus-konzervatív, és részben hierarchikus és autoritárius filozófiák hatottak rá, reakciója nemcsak a szocializmus ellen irányult, hanem a parlamentáris demokrácia és liberalizmus elavultnak tetsző és korrump intézményei ellen is. EKL érdeme, hogy – ellentétben sok akkori fiatal gondolkodóval – ellenállt a nemzeti szocializmus kísértésének.”²

Erik von Kühnelt-Leddihn filozófiájának fundamentuma a tomizmus, mely kiegészül némi teista egzisztencializmussal és a fenomenológiai iskola hatásával.³ Hangsúlyozza, hogy a tomizmus nem „ezoterikus” vagy „misztikus” vallási tan, hanem az értelem és a logika elkötelezettje, mely az objektív valóság megismerése felé tör: a *common sense* filozófiája.

Gondolkodásának központi problémája a szabadság kérdése volt, főként az, hogy a modern demokráciákban lehetséges-e egyáltalán a szabadság. És ha a demokrácia alapvetése az egyenlőség, az vajon összeegyeztethető-e a szabadsággal? Erik von Kühnelt-Leddihn ezen kérdésre nemmel felelt. Az alábbiakban ennek a válasznak az okait próbálom meg felvázolni.

¹ A szerzőnek jelent meg magyar nyelven is regénye, Lásd KÜHNELT-LEDDIHN Erik: *Jezsuiták, nyárspolgárok, bolsevikok*, ford. Früchtel Ede, Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1933.

² John LUKACS: *Erik von Kuehnelt-Leddihn. A Memoir*, The Intercollegiate Review 1999. ősz.

³ Vö. Erik von KUEHNELT-LEDDIHN: *Liberty or Equality – The Challenge of Our Time*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2007 [eredeti kiadás: Caxton Printers Ltd., 1952], 1.

A liberalizmus⁴ és demokrácia feszültsége

A modern politikai diskurzus legfontosabb sarokpontja a *demokrácia* fogalma. Ez a központi mag, és az ehhez való viszonyulás alapján értékelik a politikai cselekvéseket és gondolatokat. Az „antidemokratikus” megjelölés alatt a szabadságellenességet, a zsarnoki és totalitárius eszmék melletti elkötelezettséget értik. Kühnelt-Leddihn szerint ennek oka a fogalmi zűrzavarban keresendő. Ugyan ellentmondásnak tűnhet, de Kühnelt-Leddihn egyértelműen antidemokrata, miközben a szabadság kérlelhetetlen szószólója, s a zsarnokság és a totalitarizmus minden formáját elutasítja. Ahhoz, hogy ezt a látszólagos ellentmondást feloldjuk, a fogalmak tisztázására van szükség.⁵

Mindenekelőtt leszögezi, hogy ezek *politikai* fogalmak, melyeket ennek megfelelően kell értelmeznünk:

Liberális az a férfi vagy nő, akit az érdekel, hogy az emberek a lehető legnagyobb mértékű szabadságot élvezhessék – tekintet nélkül arra, hogy milyen kormányzat alatt élnek. [...] A tény az, hogy az igazi liberális semmilyen specifikus alkotmánynak nem elkötelezettje, hanem választását alárendeli annak, hogy ő maga és társai a legnagyobb szabadságot élvezhessék. Ha úgy gondolja, hogy egy monarchia nagyobb szabadságot nyújt, mint egy köztársaság, az előbbit választja.⁶

A demokrata és a liberális válasz különbsége a kérdésfelvetésben rejlik: a demokrata azt kérdezi, *ki* uralkodjon, és azt a választ adja, hogy „a politikailag egyenlő állampolgárok többsége, vagy személyesen, vagy képviselőkön keresztül”; a liberális kérdés pedig a *hogyan*, amelyre úgy válaszol, hogy „mindenki a lehető legnagyobb szabadságot élvezze, mely a közjával összeegyeztethető”. Ez a ’demokratikus’ megjelölés mai, általánosan elfogadott jelentését megkérdőjelezi, hiszen ez alapján egy abszolút monarchia is lehet liberális (ám semmiképp sem demokratikus), és egy demokrácia is lehet zsarnoki, totalitárius, illiberális, a kisebbségeket brutálisan elnyomó politikai berendezkedés.⁷ Ez a megállapítás nem pusztán elméleti; empirikus vonatkozása nyilvánvaló: egy XIV. Lajos vagy egy III. György irigykedve nézné a mai demokráciák központi hatalmát (nemcsak a tiltásokra vonatkozóan, hanem a jövedelemadó, a kötelező iskoláztatás, ártatlan polgároktól való ujjlenyomat-vétel, házasság előtti vérvétel stb. tekintetében is, melyekhez mérhető totalitárius ellenőrzési technikákhoz hasonlatos intézkedéseket egyik 17. századi abszolutizmusban sem találunk).⁸

⁴ Kühnelt-Leddihn magát „ős-liberálisnak” nevezte, megkülönböztetve ezzel nézeteit a modern, „szektáriánus” liberalizmustól, amely materialista, utilitarista és relativista.

⁵ Kühnelt-Leddihn megindokolja azt is, miért a demokrácia fogalmának klasszikus értelmezését veszi alapul elemzéséhez: „Inkább kölcsönözzük a fogalmat az alapító atyáktól, mintsem rádióbemondóktól vagy női klubok szónokaitól.” Erik von KUEHNELT-LEDDIHN (Francis Stuart CAMPBELL álnéven): *The Menace of the Herd – or Procustes at Large*, The Mises Institute, Auburn, Alabama, 2007 [eredeti kiadás: Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1943], 2.

⁶ *Uo.*, 3.

⁷ Lásd Erik von KUEHNELT-LEDDIHN: *Democracy's Road to Tyranny*, The Freeman: Ideas on Liberty 1988. május.

⁸ *Liberty or Equality*, 10.

A demokráciának tehát két posztulátuma van: az egyik a mindenkire vonatkozó jogi és politikai egyenlőség (szavazati jog), a másik pedig az „önkormányzás”, amely az egyenlők többségének uralmán alapul.⁹ Ez alapján beszélhetünk közvetett (képviseleti) vagy közvetlen demokráciákról. Azonban fontos, hogy a demokráciákban a választott képviselőknek kötelességük a választóik nézeteit reprezentálni, ellenkező esetben köztársaságról (*res publica*) beszélünk.¹⁰

A demokratikus jelző bevett használata ezért a demokrácia és a liberalizmus fogalmainak következetlen összekeveréséből származik:

A kisebbségek tisztelete, azonkívül a szólásszabadságnak, a többség uralma korlátozásának semmi köze nincs a demokráciához mint olyanhoz. Ezek liberális elvek – vagy megtalálhatóak egy demokráciában, vagy nem.¹¹

Kühnelt-Leddihn megjegyzi, hogy a „demokratikus” jelző használata talán a baloldali nyelvezetben bír a legrosszabb konnotációval:

Mindenki tisztában van az olyan kifejezések jelentésével, mint „a demokrácia működőképessé tétele a tantermekben”, ami pusztán a fegyelem hiányát jelenti, vagy „az irodalom demokratizálása”, ami egyszerű szemetet jelent.¹²

A demokrácia ochlokratikus karaktere

Az a gondolat, hogy a demokrácia zsarnoksághoz vezet, korántsem új a politikai filozófia történetében.¹³ Ugyanez vagy ehhez hasonló értelmezések jelen vannak a modernek fejtegetései között is, különböző magyarázatokkal: Tocqueville, Proudhon, Herman Melville, Bachofen, Nietzsche a demokráciából evolutív módon kialakuló zsarnokságról írtak;¹⁴ Dosztojevszkij, Ernest Renan, Kierkegaard, Donoso Cortés, Benjamin Constant azon az állásponton voltak, hogy ez a folyamat dialektikus; félelmeiknek adtak hangot többek között Edmund Burke, Montalambert, Lord Acton, Mill, Sir Henry Maine és Benjamin Disraeli is.

A demokrácia ochlokratikus karaktere elsősorban egalitarizmusában és identitarizmusában (azonosságelvűség, *identarianism*) keresendő. A modern demokratizmus tévedésének alapja az, hogy a szabadság és az egyenlőség összeegyeztethető:

⁹ *Uo.*, 7.

¹⁰ *Uo.* Kühnelt-Leddihn többször is megjegyzi, hogy az amerikai alapító atyák egyszer sem említik a „demokrácia” szót az alkotmányban, csak a köztársaságot. Az amerikai demokrácia Andrew Jackson fellépésével kezdődik, sem Madison, sem Jefferson, sem John Adams nem voltak demokraták.

¹¹ *Uo.*

¹² *Menace of the Herd*, 10.

¹³ Vö. PLATÓN: *Az állam*, 7–8–9. könyv.

¹⁴ Vö. *Liberty or Equality*, 14.

Amikor egyenlőségről beszélünk, az nem a méltányosságra vonatkozik (ami igazságosság). Még az úgynevezett „keresztény egyenlőség” sem mechanikus, hanem pusztán az ugyanazon törvénynek való alárendeltség – más szavakkal *iszonómia*. Mégis, egy keresztény számára két újszülött *spirituálisan* egyenlő, ám fizikai és intellektuális minőségükben (az utóbbiban természetesen potenciálisan) már a fogamzás pillanatában egyenlőtlenek [...] Elég annyit mondanunk, hogy az egyenlőség mesterséges létrehozása legalább annyira összeegyeztethetetlen a szabadsággal, mint *igazságtalan* diszkriminációs törvények végrehajtása. (Egyértelműen igazságos diszkriminálni – bizonyos határokon belül – az ártatlan és a bűnös, a felnőtt és a csecsemő, a katona és a civil között stb.) Mint ahogy a kapzsiság, gőg és az arrogancia az igazságtalan diszkrimináció alapjai, az egalitárius és identárius irányzatok hajtóerői az irigység, féltékenység és a félelem. A „természet” (azaz az emberi beavatkozástól való mentesség) minden, csak nem egalitárius; ha teljes síkságot akarunk létrehozni, le kell tarolnunk a hegyeket, és fel kell töltenünk a völgyeket; így az egyenlőség az állandó kényszer alkalmazását feltételezi, amely alapelvében áll szemben a szabadsággal. A szabadság és az egyenlőség *lényegiségükben* ellentétesek.¹⁵

A demokrácia alapelvei az egyenlőség, az azonosság és a horizontális szemlélet. Ebből következik lényegileg ochlokratikus mozzanata, a *középszerűség* felé való törekvés. Kühnelt-Leddihn kiemeli, hogy a premodern teleológia hierarchikus volt, ezért az egyén magát mindig a „felsőbbhöz” mérte, azaz Istenhez, miközben a modernnek magukat egymáshoz mérik. Ugyanakkor az ochlokratikus teleológia kifejezetten kvázi-vallásos, a „haladás” egy kiliasztikus, eksztatikus várakozáson alapul, csupán a központi elem változik meg, és a teocentrizmus helyére a humanista antropocentrizmus, a transzcendens helyére az immanens kerül.¹⁶ Ezen feltevések szerint az ember „önmaga napja körül kering”, és a viszonyítási alap, az objektív valóság helyére a szubjektum elsődlegessége lép.¹⁷ Ennek az alapvető változásnak eredménye a spiritualitás, a keresztény túlvilági hit elvetése, és a materialista szemlélet. A materializmus hódításával eltűnik a lélek halhatatlanságába vetett hit, mely a haláltól való rettegetésben, és az idő és tér meghódításának vágyában manifesztálódik.¹⁸ Ennek a sajátos „millenniumnak” teleológiai végcélja a modern gondolkodókban (Marx, H. G. Wells, Lenin, Hitler) közös, csupán az ahhoz vezető *eszközök* kérdésében térnek el: a végcél pedig a homogén (osztály vagy faj nélküli társadalom stb.), szenvedéstől és irigységtől mentes világ és társadalom (amely paradox módon nagyobb irigységet hoz létre).

Kühnelt-Leddihn különbséget tesz *civilizáció* és *kultúra* között. Az előbbi termékei materiálisak (sínek, fogászati kellékek stb.), ideális terepe a nagyváros, míg az utóbbi szellemiek, spirituálisak és személyes jellegűek (festészet, költészet, filozófia), amit a „vidék” jelenít meg. A modernség a hangsúlyt a civilizációra helyezi, melynek elsődleges célja a kényelem és biztonság megteremtése, a szenvedés és erőfeszítés elkerülése – a civilizáció

¹⁵ *Uo.*, 2–3. (Az utolsó kiemelés tőlem – M. G.)

¹⁶ *Menace of the Herd*, 35. A keresztény eszkatológia immanenssé tételéről lásd Eric VOEGELIN: *The New Science of Politics*, University of Chicago Press, Chicago, 1952 (reprint 1990), különösen a 4. és 6. fejezetek.

¹⁷ Vö. MOLNÁR Tamás: *A modernség politikai elvei*, Európa, Budapest, 1998.

¹⁸ Ortega y Gasset szerint erre a „hódítási vágyra” a legjobb példa az autó. Vö. José ORTEGA Y GASSET: *A tömegek lázadása*, ford. Scholz László, Nagyvilág, Budapest, 2003.

filozófiája egyértelműen utilitarista. Ez a demokratikus konformizmus összeegyeztethetetlen a kereszténységgel, hiszen utóbbinak egyik legfontosabb eleme a szenvedés motívuma, a Menny felé törekvés fontossága.¹⁹

Az identárius civilizáció individualista és kollektivista, míg a különbözőség tiszteletén alapuló kultúra „perszonalista”. A modern humanizmus előfutárai különböző vallási eretnekségek voltak, többek között a deizmus – amely azt vallotta, hogy Isten a világ megteremtése után nyugdíjba vonult²⁰ – és a panteizmus, amely az istenséget belehelyezte a természetbe, majd végül humanizmus az „emberiségbe”. Ez a filozófia szükségképpen identárius, hiszen az „emberiség” imádata burkolt formában az *amor sui* „vallása” – az azonosságban önmagunkat szeretjük (szemben a tőlünk különböző szeretetével, ahol Kühnelt-Leddihn megfogalmazásában Istent szeretjük). Noha a humanizmus az „emberiség” zászlaja alatt vonul, az antropocentrikus materializmus épp *emberi* vonásaitól fosztja meg az „emberiséget”, mivel az állati vonásokat hangsúlyozza. Az azonosság alapelveire építkező szellemiség ochlokratikus, és a csordaszellemet teszi meg fő irányelvvé, ahol sem érdemnek, sem érénynek nincs helye.

A modern civilizáció perverz valóságaként értelmezte Kühnelt-Leddihn azt, hogy orvosok, „fehérköpenyesek” értekezzenek teológiai-erkölcsi problémákról, például az abortusz erkölcsi igazolásáról. Ez komoly szemléletbeli elmozdulás, hiszen „létünk nagy problémái morális, nem pedig technikai vagy orvosi természetűek”.²¹ A technicizmus, szcientizmus és a materialista életfelfogás a szabadság determinisztikus, mechanikus értelmezését adja – mely „szabadság” szolgálat. Ez az anyagi természetű „szabadság” a monotonitásban végződik; egy mozambiki földműves szabadsága (munkaidejéről való döntés, szabadidő stb.) sokkal nagyobb, mint egy adóhivatal alkalmazottjának. A „progresszív” civilizáció eredménye nem a nagyobb elégedettség lesz, hanem az unalom: „az Antikrisztus birodalma”.²²

Az individualizmus, kollektívizmus és a kapitalizmus, szocializmus ugyanazon szemlélet termékei, egy érem két oldalát képezik, és Kühnelt-Leddihn nem látott köztük lényegbeli, pusztán fokozatbeli különbséget. A kapitalizmus burzsoá, individualista szemléletét legalább annyira elítélte, mint a szocialista kollektívizmust. Ahogyan az egyik legnagyobb tévedésnek a nacionalizmus és militarizmus *jobboldali* jelenségekként való értelmezését tartja, ugyanennyire hangsúlyozza a magánkapitalizmus *baloldali* mivoltát, hiszen a tulajdon – amely eszköz a szabadsághoz – itt néhány kézben összpontosul (így csupán fokozatbeli különbséget jelent a szocializmushoz – államkapitalizmushoz – képest). Sőt a burzsoá *homo oeconomicus*-nak központi szerepe van az általa kritizált modern tendenciák kialakulásában.

¹⁹ A „legnagyobb boldogság a legtöbbeknek” utilitarista etikája épp a keresztény etika ellentéte: „Egy keresztény egy egész városon brutálisan hatalmaskodó zsarnoki személyt kisebb gonosznak tart, mint egy egész várost, akik egy embert lincselnek meg. Az első esetben egy bűnös van és több ezer szenvedő, míg az utóbbiban több ezer bűnös és egy szenvedő. A materialista épp az ellenkezőjét gondolja. A bűn sosem érdeklő, hanem mint humanistát, csak a szenvedés. A végkövetkeztetése eutanázia, és az egyének fölládozása a tömegek hőbortjának kedvéért.” *Menace of the Herd*, 104.

²⁰ *Uo.*, 59.

²¹ *Uo.*, 84.

²² Dmitrij Merezkovszkijt idézi Kühnelt-Leddihn: *Uo.*, 373 (266. jegyzet).

A személy és a minőség fontosságának helyébe így a „numeralizmus”, a mennyiség, a számok és a statisztikák imádata lépett. A többségelvű demokráciák eszmei talaját ez a mennyiség-tisztelet képezi, mely az igazságot, helyességet ahhoz köti, hogy a többség melyik eszmét, nézetet képviseli. A „senki sem pótolhatatlan” jellegzetesen demokratikus jelszó. Az egalitarizmus állítása szerint ugyanis mindenki egyenlő, így a döntések helyességének kívánalma nem alapulhat „privilegiumokon”, azokban mindenki egyenlő súllyal (egyenlő szavazati joggal) vehet részt.²³ Ugyanakkor felmerül a kérdés: ha sem a műveltség, sem a vagyon, sem a teljesítmény nem előfeltétele a szavazati jognak, miért van korlátár? Hiszen „elképzeltető, hogy egy tizenkilenc éves európai egyetemista intelligensebb, mint egy harmincéves utcaseprő, vagy hogy egy húszéves sebesült katona több érdemmel bír országában, mint egy negyvenöt éves prostituált”.²⁴ Ha a demokratizmus egalitárius előfeltevéseit komolyan vesszük, akkor a demokráciákban lévő korlátárt anti-demokratikusnak kell tekintenünk.

Külön tárgyalást érdemel a demokrácia és a tudás kérdése. Mivel a demokratizmus elsődleges alapelvei az egyenlőség és az azonosság, ezek az elvek a gyakorlatban is megmutatkoznak: kötelező és általános sorkatonai szolgálat – ami ideális alap az etnikai nacionalizmusokhoz, a totális háborúkhöz, és ami a francia forradalom előtt Európában nem létezett²⁵ –, valamint kötelező és általános iskoláztatás. A gyakorlatban azonban az általános iskoláztatás alacsonyabb iskolázottságot eredményez. A kötelező iskoláztatás egy kisebb lépcsőfok a totalitárius állam felé, mely elképzelés gyökerei szintén a francia forradalomban találhatók.²⁶ A családból és hagyományos közösségekből való kiszakítás kiegészül az egyének az államhoz való csatolásával és intenzív bürokratikus centralizmussal.

Az oktatásban történő nivelláló törekvések tovább tágítják a rést a tudott dolgok és azok között a dolgok között, amiket tudni kéne – mindezt egy olyan korban, amikor azoknak a dolgoknak a mennyisége, melyeket tudni kéne, folyamatosan növekszik. Kühnelt-Leddihn szerint a hiba alapjául az eredendő bűn hatásainak figyelmen kívül hagyása szolgál, hiszen ez utóbbiak erkölcsi és intellektuális különbségekben mutatkoznak meg.

A demokratista tudás-értelmezés másik hibája episztemológiai jellegű, ami leginkább a „ráció” és „megértés” (*Vernunft* és *Verstand*) különbségével jellemezhető.²⁷ A különböző tudások mindenképpen specifikusak, külön képzést és nevelést igényelnek. A demokratizmus állítása szerint azonban a politikai tudás nem hierarchikus, és mindenki által elsajátítható olyan mértékben, hogy politikai döntéseket hozzon. Ennek a végeredménye az, amit Kühnelt-Leddihn *demokratikus amatőrségnek* nevez. Ez az amatőrség nem csupán ön-

²³ Kühnelt-Leddihn megjegyzi, hogy az „egalitárius mánia” nem ismer határokat: de Sade, a demokratikus despotizmus egyik legeredetibb alakja egyenlőséget követelt az emberek, állatok és növények között. Lásd *Liberty or Equality*, 328 (607. jegyzet).

²⁴ *Menace of the Herd*, 42.

²⁵ Lásd Erik von KUEHNELT-LEDDIHN: *Monarchy and War*, *Journal of Libertarian Studies* 2000. ősz, 1–41.

²⁶ De Sade megjegyzése volt, hogy a gyerekek nem a szüleik, hanem a köztársaság tulajdonát képezik, lásd *Liberty or Equality*, 63.

²⁷ A racionalista episztemológia, és az ebből következő politikai cselekvés kritikájához lásd Michael OAKESHOTT: *A politikai racionalizmus = Politikai racionalizmus*, szerk. Molnár Attila Károly, Új Mandátum, Budapest, 2001, 123–149.

filozófiája egyértelműen utilitarista. Ez a demokratikus konformitáson alapuló kereszténység, hiszen utóbbinak egyik legfontosabb eleme, a Menny felé törekvés fontossága.¹⁹

Az identárius civilizáció individualista és kollektivistára alapuló kultúra „perszonalista”. A modern humanizmus teremtése után nyugdíjba vonult²⁰ – és a panteon természetbe, majd végül humanizmus az identárius, hiszen az „emberiség” imádata bennünk nosságban önmagunkat szeretjük (szemben a Kühnelt-Leddihn megfogalmazásában Isten zászlaja alatt vonul, az antropocentrikus az „emberiséget”, mivel az állati vezető szellemiség ochlokratikus, és demnek, sem erénynek nincsenek.

A modern civilizáció orvosok, „fehérköpenyű abortusz erkölcsi igazságtalanságai problémái morális szcientizmus és értelmességét a notonitásban és szív” cselekvés, a politikai és azok a szavazók, akik a választójoguknak követelményeiként követelik meg a személyi szabadság helye. (Ugyanez a „jelentéktelenség” biztosítja a demokratikus megfogalmazása Woodrow Wilson nevéhez fűződik.) Kühnelt-Leddihn megfogalmazása Woodrow Wilson nevéhez fűződik, hogy a konformitás lesz az egyetlen erény, és mindenki, aki erre nem hajlandó, büntetést várhat.³² A horizontális nyomás a „közvélemény” állandó, teljes kontrollját jelenti, mely egy adott konformista kereten kívüli eltérést nem tűr el.

A demokrácia másik alapvető problémája erkölcsi jellegű: ha a képviselőnek az őt megválasztók nézeteit kell megtestesítenie, és ha ez saját lelkiismeretével ellentétes cselekvést jelent, akkor eme feszültség feloldására a demokrácia nem képes. A kormányzás legitimitációja ugyanis épp ez a többségi akarat, és ha ezzel szemben cselekszik, elveszíti azt; így a helyes cselekvés problematikus marad a demokráciában.

¹⁹ A „több millió ember nem tévedhet” ezen mennyiségi érvet testesíti meg.

²⁰ *Menace of the Herd*, 249–250.

³⁰ A „társadalmi” kényszer növekedése a politikai és a személyes rovására több politikai gondolkodót is foglalkoztatott, lásd pl. Hannah ARENDT: *The Human Condition*, University of Chicago Press, Chicago, 1998.

³¹ Kühnelt-Leddihn nem az általános, hanem az egyenlő szavazati jog ellen érvelt, hogy a szavazatok ne számuk, hanem súlyuk alapján értékeljék.

³² Idézi *Liberty or Equality*, 293 (119. jegyzet).

SZABADSÁG VAGY DEMOKRÁCIA? – KÜHNELT-LEDDIHN

lamentáris
krácia túl-
lehetőség
itt nem a

tiracio-
rarchi-
amen-
arészt
tesí-

ve-
Ha
d-
t-

mapelve illü-

szavaztójogának követ-

szamitani egységgé válik, ahol a személyi-

helye. (Ugyanez a „jelentéktelenség” biztosítja a

demokratikus megfogalmazása Woodrow Wilson nevéhez fűző-

Kühnelte-Leddihn megfogalmazása Woodrow Wilson nevéhez fűző-

ajelentette, hogy a konformitás lesz az egyetlen erény, és mindenki, aki erre nem

hajlandó, büntetést várhat.³² A horizontális nyomás a „közvélemény” állandó, teljes kont-

rollját jelenti, mely egy adott konformista kereten kívüli eltérést nem tűr el.

A demokrácia másik alapvető problémája erkölcsi jellegű: ha a képviselőnek az őt meg-

választók nézeteit kell megtestesítenie, és ha ez saját lelkiismeretével ellentétes cselekvést

jelent, akkor eme feszültség feloldására a demokrácia nem képes. A kormányzás legitimá-

ciója ugyanis épp ez a többségi akarat, és ha ezzel szemben cselekszik, elveszíti azt; így a

helyes cselekvés problematikus marad a demokráciában.

magában jelent problémát, hanem azért is, mert feszültség keletkezik a parlamentáris rendszer és a bürokrácia között, s a „több hatékonyság” követelése épp a bürokrácia túlnövekedését eredményezheti, ez pedig utilitárius zsarnokságot. A megmaradó lehetőség pedig a „próba-szerencse” módszere, amely bonyolult politikai viszonyok között nem a legszerencsésebb.

Ugyanakkor a demokráciák tudással szembeni ellenséges érzelmei sajátos, antiracionális jelleget kölcsönöznek ezen berendezkedéseknek. Az egalitárius irigység, a hierarchikus tudás elutasítása a politika érzelmi alapokra való helyezésével párosul. A parlamentáris demokráciákban a hatalom legitimitációja ezért leggyakrabban pillanatnyi (javarészt negatív) érzelmeken nyugszik. A tudás minőségi követelményét mennyiséggel helyettesítendő, a többség akarata lesz a „helyes” és az „igaz”.²⁸

Az igazságkövetelmény számbeli többséghez való kötése magának az igazságnak az elvetését eredményezi. A törvény uralma épp ezért nem lehet azonos a többség uralmával. Ha az ítéletek a többség akaratához vannak kötve, akkor a legdemokratikusabb ítélkezési módszer a lincselés, melynek „civilizáltabb” változata az osztrakizmosz, és a többségi – demokratikus – akarat kényszerének engedelmessé váló bírósági archetípusa pedig Pilátus.²⁹

Ugyanakkor a parlamentáris demokráciák megkövetelnek egyfajta „közös nevezőt”, egy vázat, amelyen belül lehetnek csak különbségek. Az „egyenlő szintre hozás” az eltérésekkel és a sokszínűséggel szembeni intoleranciát eredményezi. A demokráciák egalitárius és identárius posztulátumai végett az egyénekre nehezedő horizontális nyomás sokkal nagyobb lesz, mint a monarchiák hierarchikus nyomása volt. Az „egymást ellenőrző” individuumok a személyes szabadságnak lényegesen kevesebb teret engednek. Az uniformizmus és a konformizmus elvárásai behatolnak a személyes szférába, és totális vagy majdnem totális kontrollt gyakorolnak az egyének fölött.³⁰ Az önkormányzás demokratikus alapelve illúzióvá válik, hiszen a parlamentáris demokráciák általános és egyenlő választójogának következtében az egyén az utolsó, tovább nem osztható számtani egységgé válik, ahol a személyiségnek és az egyéni kvalitásoknak nincs helye. (Ugyanez a „jelentéktelenség” biztosítja a felelőtlenséget is.)³¹ Ennek egyértelmű megfogalmazása Woodrow Wilson nevéhez fűződik, aki kijelentette, hogy a konformitás lesz az egyetlen erény, és mindenki, aki erre nem hajlandó, büntetést várhat.³² A horizontális nyomás a „közvélemény” állandó, teljes kontrollját jelenti, mely egy adott konformista kereten kívüli eltérést nem tűr el.

A demokrácia másik alapvető problémája erkölcsi jellegű: ha a képviselőnek az őt megválasztók nézeteit kell megtestesítenie, és ha ez saját lelkiismeretével ellentétes cselekvést jelent, akkor eme feszültség feloldására a demokrácia nem képes. A kormányzás legitimitációja ugyanis épp ez a többségi akarat, és ha ezzel szemben cselekszik, elveszíti azt; így a helyes cselekvés problematikus marad a demokráciában.

²⁸ A „több millió ember nem tévedhet” ezen mennyiségi érvet testesíti meg.

²⁹ *Menace of the Herd*, 249–250.

³⁰ A „társadalmi” kényszer növekedése a politikai és a személyes rovására több politikai gondolkodót is foglalkoztatott, lásd pl. Hannah ARENDT: *The Human Condition*, University of Chicago Press, Chicago, 1998.

³¹ Kühnelt-Leddihn nem az általános, hanem az egyenlő szavazati jog ellen érvelt, hogy a szavazatokat ne számuk, hanem súlyuk alapján értékeljük.

³² Idézi *Liberty or Equality*, 293 (119. jegyzet).

A demokrácia a szabadsággal szemben az egyenlőséget, a különbözőségekkel szemben az azonosságot preferálja. Ezzel szemben Kühnelt-Leddihn az egyenlőséggel szemben a szabadság mellett, az azonossággal szemben a sokszínűség mellett áll ki, és Szent Istvánt idézi: „Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő.”³³

Monarchia és demokrácia

Kühnelt-Leddihn egyértelműen monarchista. Ezt az álláspontját nem egyfajta „romantikus szentimentalizmusra” alapozza, hanem az elmúlt bő kétszáz év európai történelmének keserű tapasztalataira. A demokratizmus védelmezői szerint a középkor és a keresztény monarchiák kora elnyomó volt, az egyént megfojtó és ellehetetlenítő. Kühnelt-Leddihn szerint a demokratizmus ezen védelmezői tévednek: a modern zsarnokságok, és az azzal járó totális háborúk, koncentrációs táborok és vérfürdők a kontinentális demokratizmus „haladásának” *reductio ad absurdum* következményei voltak, nem pedig „reakció” vagy „visszatérés a középkorba”. Fontos megjegyezni, hogy az összes modern totalitárius zsarnokság a parlamentáris demokrácia európai győzelmével, annak keretei között alakulhatott ki. Az európai keresztény monarchiák – egészen az abszolutizmusig – föderalisták voltak (európai viszonylatban ez anticentralizmust jelent, szemben az amerikai jelentésével), szemben a demokráciák centralizmusával.

A monarchia Kühnelt-Leddihn szerint familiáris mintát követ: a király egy patriarchális hierarchia feje. Így a monarchiában a király olyan, mint az „apa”, és az alattvalóhoz való viszonya úgy jellemezhető, mint a felnőtt férfi középkorú apjához fűződő kapcsolata.³⁴ A monarchiák patriarchális jellegével szemben a demokráciáké „testvéri”, ami számos veszélyt rejt magában; a személyes érzelmek helyét a kollektívek veszik át, állatias jellegűek lesznek a cselekvések, irracionálisak és egoisták. Az „egyenlők” mások iránti gyűlölete mindig az önimádaton alapul. A monarchiák torz verziói a diktatúrák, utóbbiak vezetői a királyok „apa”-szerepének karikatúrái – monarchák, azok lényegi tulajdonságai nélkül.³⁵ Kühnelt-Leddihn ezért különbséget tesz az *uralkodó* és a *vezető* között, s a monarchiák legfontosabb érzelmi alapjai gyanánt a *caritast* és a *pietast* jelöli meg.

A monarchiák³⁶ további előnye, hogy folytonosság jellemzi őket, szereteten alapulnak, organikusak és egységet teremtenek; ezzel szemben a demokráciák a (kollektív) gyűlöletre építenek (példaként bármely választás megteszi), a „széthúzás” és az állandó mozgósítás állapotában vannak. Ezenkívül előny még a király „semlegessége”, hiszen nem része a pártharcoknak, és a konfliktusokban inkább közvetít, mintsem aktív résztvevő. Ugyanez igaz minden további jellemzőjére: nem tartozik egyik osztályhoz, fajhoz (az európai ural-

³³ *Menace of the Herd*, 130.

³⁴ *Uo.*, 138–139.

³⁵ *Uo.*, 145.

³⁶ Kühnelt-Leddihn abszolút monarchiákról való megjegyzése – ti. előkészítették a francia forradalmat – megegyezik Tocqueville-ével, vö. *Menace of the Herd*, 115; Alexis de TOCQUEVILLE: *A régi rend és a forradalom*, ford. Hahner Péter, Atlantisz, Budapest, 1994.

kodók mind kevert „fajúak” voltak, a „szupranacionális” intézmény részei – a nacionalisták haragja nem véletlenül irányult sok „idegen” uralkodó vagy házastársa ellen), érdekkörhöz sem.

Nem véletlen, hogy a kisebbségek problémája inkább a demokráciáké: az uralkodó mindenkié, így a kisebbségek védelme egy monarchiában sokkal biztosabb, mint egy demokráciában. Mivel a király nem egy adott, rövid időtartamra vállalja hivatalát, ezért felelős személy – a demokratikus vezetőkről ugyanez nem mondható el. A monarchiák gondolkodása „történeti”, a demokráciáké „politikai”: egy demokratikus vezető politikájának távlati következményei leggyakrabban jóval a hatalomból való eltávozása után érzékelhetőek csak, míg az uralkodók hibáinak esetleges következményeit utódaiknak kell viselniük.

Libertas arbitrii és determinizmus

A modern totalitarizmus kialakulásának hátterében Kühnelt-Leddihn szerint az a komplex folyamat áll, amely a francia forradalom óta jellemzi az európai történéseket: a demokrácia győzelme a monarchiák felett, a reformáció felülkerekedése a katolicizmus felett, a determinizmusé a szabad akarat felett, a materializmusé a spiritualizmus és az utilitarizmusé a keresztény erkölcs felett. Mindenesetre a totalitarizmushoz vezető eszmétörténeti és történelmi út összetett, s inkább az általános, közkeletű elképzelések, semmint a történeti tények játszanak szerepet bizonyos összefüggésekben.

A protestantizmus elsősorban reakció volt a kor túlzottan anyagias szemléletére, a reneszánszra és a humanizmusra, valamint támadás az egyház tekintélye ellen – ám nem az „autoritás”³⁷ miatt, hanem a katolicizmus liberális teológiája okán. Miközben a katolicizmus szkeptikus az emberek általános értelmével szemben, viszont bízik az ember erkölcsi természetében, a protestáns teológia ennek antitézise: Luther az emberi természetet menthetetlenül romlottnak tartotta, miközben a Biblia értelmezését az egyénre bízta – Kühnelt-Leddihn ezzel magyarázza a modern liberalizmus szubjektivistá relativizmusát. Luther az értelmet a hittel ellentétesnek, azzal összeegyeztethetetlennek tartotta, amelyet el kell pusztítani. A katolicizmus rációval szembeni – noha kételkedő – elkötelezettségére a reformer reakciója egy szélsőséges antiracionalista fideizmus volt. Luther teológiájának nem szándékolt következménye az, hogy a központi tekintélytől és az értelemről elszakítva a vallást vákuumot hozott létre, melyet szekuláris és materialista eszmék foglaltak el. A „protestáns etika” szerepe „a kapitalizmus szellemében” így részben nem szándékolt; mégis, Kühnelt-Leddihn szerint ez az eredője a kompromisszumokban hívó „fifty-fifty” elven működő burzsoá civilizációnak (ellentétben a katolikusok kompromisszumképtelenségével és abszolutizmusával).³⁸

³⁷ Olyannyira nem az autoritás mint olyan volt a probléma – jegyzi meg Kühnelt-Leddihn –, hogy Kálvin hozta létre az első totalitárius rendőrállamot Genfben.

³⁸ *Liberty or Equality*, 244. Kühnelt-Leddihn hozzát teszi, hogy a „fifty-fifty” szemlélet és a liberális pragmatizmus korántsem szerencsés, mert teljes barbarizmushoz vezet; a korabeli amerikai pragmatizmus szintiztán nemzeti szocialista volt.

Ugyanezt nevezi meg legfőbb okként abban, hogy a nagyobb változások a katolikus országokban forradalmi, míg a protestáns országokban evolutív módon mentek végbe. Az extrémizmusok eltérése sem véletlen, hiszen a katolikus országok domináns szélsőségei anarchisták voltak, nem pedig kommunisták-szocialisták. Kühnelt-Leddihn szerint egy ország történetében alapvető vallási karaktere rendkívül meghatározó, ezért korántsem lehet véletlen, hogy a katolikus országok – melyeknek története igen gazdag merényletekben és forradalmakban – extrémizmusa „individualista” volt.

A vallásosság és az államok alakulása azonban a reformációt követően jelentősen megváltozott. A porosz állam, amely centralizált és bürokratikus volt, ezen jegyeit javarészt francia hugenottáknak és kálvinistáknak köszönhetette.

A reformáció, majd később a francia forradalom hatására a katolicizmus és az egyház szerepének gyengülésével párhuzamosan az állami centralizáció erősödött – mindennek kísérőjelenségeként a protestantizmus is, noha a német vidékek többsége katolikus maradt. Az egyházi tekintély gyengülése pedig nemcsak az állami hatalom erősödésével járt együtt, hanem a nacionalizmusok erősödésével is, melyet Kühnelt-Leddihn szintén – részben – a protestantizmus hatásaként értékelt.

Az egyházi tekintély eltűnése kulcsszerepet játszott a múlt századok történéseinek alakulásában, hisz épp az „ellensúlyozó” erő tűnt el.³⁹ Az ehhez társuló machiavellizmus, benthamita utilitarizmus és az I. világháborúban a szövetségesek elszánt „progresszív”, antikatólikus, demokratikus küzdelme⁴⁰ a „klerikalizmus” és a „reakció” ellen lehetőséget adott egy új jelenség, a modern zsarnokság létrejöttére. Európában ugyanis éppen a köztársaságok megalapítása vezethetett a nemzeti szocializmus győzelméhez.⁴¹

A totalitarizmus genealógiája – a nemzeti szocializmus

Kühnelt-Leddihn a nemzeti szocializmus létrejöttének háttérében egy összetett képet vázolt fel, melynek bizonyos részleteiről a fentiekben már szó esett. Azonban különleges és egyedi eszmetörténeti és történelmi előzményeket is megnevez, amelyek kifejezetten ezen mozgalom kialakulásáért felelősek – szándékkal vagy anélkül.

Kühnelt-Leddihn a nemzeti szocializmus eszmetörténeti előzményének a huszitizmus táborra irányzatát nevezi meg, továbbá kiemeli Husz János (akire Wycliffe és Padovai Marsilius hatott) hatását Lutherre, s Luther hatását a nemzeti szocialista ideológiára.⁴² Luther hatása

³⁹ Nem véletlen, hogy az olasz fasizmust maximum szemé-totalitáriusnak lehet nevezni: Olaszországban ott volt az egyház, a monarchia, s harmadik elemként Kühnelt-Leddihn megemlíti a katolikus nemzetek latens anarchizmusát is. Az olasz fasizmus totalitárius voltának részleges mértékét hangsúlyozza Arendt is, lásd Hannah ARENDT: *A totalitarizmus gyökerei*, ford. Braun Róbert – Seres Iván – Erős Ferenc – Berényi Gábor, Európa, Budapest, 1992.

⁴⁰ *Menace of the Herd*, 296; *Liberty or Equality*, 344 (724. jegyzet).

⁴¹ Engels is a demokratikus köztársaságot tartotta a proletárdiktatúra kibontakozásához a legjobb berendezkedésnek; vö. *Liberty or Equality*, 27.

⁴² Fontos megjegyezni, hogy Kühnelt-Leddihn magát Luthert nem közvetlen előzménynek tekinti, Luthernek személy szerint nincs köze a nemzeti szocializmushoz. Noha zsidóellenes írásai (akik ellen azért for-

minden kétséget kizáróan jelentős Hegelre (akit a szerző az etatizmus, a nacionalizmus és a szocializmus eszmei atyjának nevez), Hegelnek pedig Marxra és Treitschkére. Azonban nemcsak eszmei, földrajzi értelemben is a cseh vidéken kell keresnünk a nemzeti szocialista mozgalom előzményeit. 1896-ban a Cseh Szociáldemokrata Munkáspárt kettészakad, és megalapítják a Cseh Nemzeti Szocialista Pártot. Programjuk így hangzik: „Mi egy liberális, nacionalista párt vagyunk, amely határozottan küzd a reakció, a feudális, klerikális és kapitalista privilégiumok, továbbá az idegen befolyások ellen.”⁴³

A cseh párt német megfelelőjének, a DNSAP-nak (Hitler pártjának előfutára) programjában pedig ez áll: „A Német Nemzeti Szocialista Munkáspárt nem kizárólag munkások pártja; minden tisztességes és őszinte vállalkozás érdekét képviseli. Ez egy liberális és szigorúan népi párt, amely harcol minden reakciós próbálkozás, klerikális, feudális és kapitalista privilégiumok ellen; ám mindenekelőtt a zsidó kereskedelmi mentalitás ellen, amely élőszkodik a közéletünkön. [...] Minden, az ország számára fontos törvényhez követeli a népszavazások (referendumok) bevezetését. [...] Követeli a zsidó bankok hatalmának megszüntetését a gazdasági életünkben, és egy demokratikus kontroll alatt lévő Népi Bank létrehozását.”⁴⁴ Kühnelt-Leddihn hozzáfűzi: „Ez a program az igazi szintézise a 20. század összes kollektivista, többségelvű, egalitárius, demokratikus, és pseudo-liberális áramlatának.”⁴⁵ Hitler mozgalma mindenképpen többségi támogatottságra épült, ezért nevezi Kühnelt-Leddihn a nemzeti szocializmust „demokratikusnak”.⁴⁶

Ennél is fontosabb azonban, hogy Kühnelt-Leddihn bebizonyítja – a közkeletű vélekedéssel szemben – a nemzeti szocializmus korántsem volt „reakciós”, sőt egyetlen igazi ellenfele épp a „reakció” volt: a nemzeti szocialisták mindenkinek „kezet nyújtottak”,⁴⁷ kivéve a „reakciósoknak” és a „klerikálisoknak”; Hitler támogatói között a lutheránusok *liberálisait* találjuk, nem a konzervatívokat;⁴⁸ a nemzeti szocialistáknak a demokrata és liberális pártok szavazatait sikerült megszereznie 1930 és 1933 között, miközben a royalista, katolikus szavazók száma ugyanannyi maradt, sőt kicsit emelkedett.⁴⁹ „A német liberalizmus és a német burzsoá demokrácia volt az, amely nemzeti szocialistává vált.”⁵⁰

A szerző szerint abban, hogy a nemzeti szocializmus ellenfele csak a katolicizmus és a „reakció” volt, semmi meglepő nincsen. Ugyanis a nemzeti szocializmus egalitárius, identárius,

---

dult, mert nem tudta maga mellé állítani őket Rómával szemben) „útmutatóul” szolgáltak, Luther antiszemitizmusa vallási volt és nem faji; lásd *Liberty or Equality*, 231.

⁴³ Idézi *Uo.*, 255.

⁴⁴ *Uo.*, 257.

⁴⁵ *Uo.* A liberális szót hamarosan kivették a programból.

⁴⁶ Az amerikai marxista értelmezés Kühnelt-Leddihn szerint egy nagy hibát vét a rousseau-i demokracizmus alapvetései ellen, amikor a „tehető iparosok és pénzemberek” összeesküvésének tekintik a nemzeti szocializmus hatalomra kerülését; ugyanis ha ez így van, akkor a legelszántabb antidemokratáknak igazuk van, a tömeg ostoba, becsapható, hovatovább a demokrácia plutokrácia, ahol a hatalom megszerzése pénz kérdése. Lásd *Uo.*, 356 (880. jegyzet).

⁴⁷ Az Anschluss után közvetlenül Bürckel mindenkinek „kezet nyújtott”, a kommunistáknak is, kivéve a legitimistákat; lásd *Uo.*, 364 (949. jegyzet).

⁴⁸ *Uo.*, 244.

⁴⁹ Ez utóbbi ábrázolásához lásd a táblázatot: *Uo.*, 261.

⁵⁰ *Uo.*

kollektivistá, többségelvű, antiklerikális alapvetései éles ellentétben álltak a katolikus konzervativizmus perszonalista, „diverzitárius”, vallásos elveivel. A nemzeti szocialisták semmivel sem voltak kevésbé „progresszívek”, mint keleti társaik: a „fehéreköpenyesek” imádata, az eugenetika, a determinisztikus rasszizmus és az utilitarizmus mind fontos alkotóelemeit képezték az ideológiájának. A „minden helyes, ami a nemzetnek jó” maximája Jeremy Bentham filozófiájának lenyomata, amely a jó fogalmát felcseréli a haszonnal. Hitler továbbá hitet tett a szcientizmus mellett, hiszen a nemzeti szocializmust nem vallási mozgalomnak tekintette, hanem „olyan népi mozgalomnak, amely egzakt tudományon alapul”.⁵¹

A náciizmus egy burzsoá, etatista, progresszív ideológia, amely odaadással tekintett az abortuszra, a sterilizációra, az „egészség-tudatosságra”, és megcélzott társadalmi rétege az egyszerű, „decens” ember volt.⁵² Kühnelt-Leddihn szerint a vallás ellen a nemzeti szocialisták legalább annyira „tudományos” érveket használtak, mint akármelyik „mai, balos hetilap”.⁵³ „Burzsoá”-nak azon vonását nevezi Kühnelt-Leddihn mind a nemzeti szocializmusnak, mind a kommunizmusnak, hogy céljuk a biztonság volt, ami leginkább gazdasági biztonságot jelentett. A *Lebensraum* követelése is erre vonatkozott, a társadalom középrétegének jólétét kívánták kiterjeszteni – ezzel elfogadták a marxizmus programját. A proletariátusnak nem célja „proletárnak” maradni, a forradalom célja a középrétegek jólétének szintjére való felemelkedés.⁵⁴

A rasszista zsidóellenesség szintén a „progresszív” eszmék következménye. Göbbels kijelentése figyelemreméltó: „A nemzeti szocialista azért antiszemita, mert szocialista.”⁵⁵ Marx nem pusztán esszéiben, hanem levelezéseiben is kíméletlen antiszemizmusról tett tanúbizonyosságot, aminek ugyancsak faji tónusai voltak.⁵⁶ A nemzeti szocializmust „középkorba való visszatérésként” értelmezők Kühnelt-Leddihn szerint ott tévednek, hogy a modern, rasszista antiszemizmust összekeverik a középkori antijudaizmussal,⁵⁷ amely vallási jellegű volt. Utóbbi esetben azonban a „zsidóság” fogalma nem determinisztikus, megváltoztathatatlan, továbbá korántsem a zsidóság volt a leginkább üldözött a középkorban: „A zsidókkal lényegesen jobban bántak, mint az eretnekekkel, és egyértelműen jobb volt zsidónak lenni Rómában, mint jezsuitának Erzsébet Angliájában.”⁵⁸ Egy modern, azonosságelvű ideológia szükségszerűen ellenséges azokkal szemben, akik a többségtől, a „középtől” különböznek – nem véletlen, hogy a gyűlölet áldozatául épp a zsidóság vált. A protestáns determinizmus a nemzeti szocialista ideológiában faji determinizmussá alakult át. A szerencsétlen szintézis egyik legfontosabb alapeleme pedig éppen a német nép alapvető katolicizmusa volt, azaz: az abszolútban való gondolkodás – így a gondolatokat logikai végpontjukig követték. „Katolikus” abszolútizmus volt, *libertas arbitrii* nélkül.

⁵¹ Idézi *Uo.*, 262.

⁵² *Menace of the Herd*, 202.

⁵³ *Uo.*, 207.

⁵⁴ *Uo.*, 288.

⁵⁵ Idézi *Liberty or Equality*, 267.

⁵⁶ *Uo.*, 267–268.

⁵⁷ A középkori zsidóüldözésekben az alsóbb osztályok és a klérus alsó rétege vett részt, a pápa, püspökök és az „arisztokrácia” inkább védelmükre kelt. *Vö. Uo.*, 171.

⁵⁸ *Menace of the Herd*, 209.

A nemzeti szocializmus mindezek tükrében nagyon is „nyugati” jelenség: a francia forradalom eszméinek, az ipari forradalomnak, a biologizmusnak, sőt az amerikanizmusnak a szintézise. Hitler bevallotta az amerikaiakat „másolta”, a „legnagyobb kötél- és lámpaoszlop-művészeknek” nevezvén őket.⁵⁹ A demokratizmus és a népszuverenitás iránti elkötelezettségük sem kétséges. Az ideológia identárius lényegisége miatt a vezér mindenki „megtestesítője”, a tömeg benne önmagát látja – és így önmagát szereti. Ezen felül az „állam” azonos lesz a „néppel” és a „nemzettel”. Hitler a tekintély alapjául a többségi támogatottságot nevezte meg, önmagát pedig ösdemokratának (*Erzdemokrat*) nevezte.⁶⁰ A nyugati demokráciákat nem amiatt bírálták a nemzeti szocialisták, mert azok demokráciák voltak, hanem mert szerintük nem *igazi* demokráciák.⁶¹

Hitler azt mondta: „A mi forradalmunk a francia forradalom pontos másolata.”⁶² Kühnelt-Leddihn állítása szerint tehát a nemzeti szocializmus logikus, *reductio ad absurdum* következménye volt a francia forradalomnak, a reformációnak és a demokrácia terjedésének:

Így szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy amíg a kollektívizmus, totalitarianizmus, a demokrácia kontinentális hagyománya – amíg a rasszizmus, az etnikai nacionalizmus, a célok eszközök alá való rendelése, az egalitarianizmus, szocializmus és utilitarianizmus maradnak civilizációnk és korunk jellemző vonásai, egy újabb halálos szintézis veszélyét semmi esetre sem számoltuk föl.⁶³

*

Burke-höz hasonlóan Erik von Kühnelt-Leddihn szerint is nihilista barbarizmushoz vezet a liberalizmus elszakítása a vallásos alapoktól, a hagyományos tekintélytől való elszakítás pedig káoszhoz, ami a korábbinál nagyobb ellenőrzést, végül terrort követel meg. Az angolszász országok európai kulturális és politikai hagyományokról való tudatlansága pedig olyan cselekvéseket implicált, amelyek tragikusan végződtek. Kühnelt-Leddihn tézise az, hogy a rendkívül sokszínű (és dominánsan katolikus) európai nemzetek számára lehetetlenség olyan „közös nevezőt” találni, ami az angolszász országokban megvan, az európaiakat csak az egyház és a monarchiák kötötték össze, e két intézmény biztosította alattvalóinak a lehető legnagyobb szabadságot, és az eltérések legnagyobb mértékét. A „közös nevező” keresése pedig etnikai nacionalizmushoz és egy újabb világháborúhoz vezetett. De Maistre gondolata Kühnelt-Leddihn nézete szerint ma is érvényes: a nagy nemzeteken vagy vallással, vagy a szolgáorba taszítással lehet uralkodni.⁶⁴

⁵⁹ *Uo.*, 236, 367–368 (224. jegyzet). A rasszizmus a demokratizált tömegek ideológiája: az Egyesült Államokban a jacksoni demokrácia megjelenése előtt nem volt antijudaizmus; a déli államokban a színesbőrűek a felső osztályoktól félték legkevésbé; a magyarországi nemzeti szocializmust a felső osztályok nem támogatták – jegyzi meg Kühnelt-Leddihn.

⁶⁰ *Liberty or Equality*, 174.

⁶¹ *Uo.*, 264–265.

⁶² Idézi *Uo.*, 67.

⁶³ *Uo.*, 271.

⁶⁴ *Uo.*, 207.